

Memòries d'Ignasi Casanova Corderroure¹

La juventud tota ja s'entrenava en la milícia menos la meva quinta, que érem els més joves, que jo tenia divuit anys no complers. Però la sorpresa fou tremenda: en una setmana demanaren quatre quintas junt amb la meva. Els feixistes se'ns pararen a Balaguer i Lleida i el dia de la Mare de Déu de Montserrat, patrona de Catalunya, vàrem sortir de nostres cases dotze noiets amb una motjilla cap a fer de soldats. Fou un dia tris per les mares, una despedida patètica sense precedents ahon ens destrosavan totes les ilusions de la vida; una guerra contra els meus ideals i a més fratricida com era, germans amb germans. El meu pare amb va venir a despedir a la estació i el pobre estava espantat; també totes les noies del poble ens vingueren a despedir, moltes ploraven perquè preveien que ens matarien. Passa el tren, i cap a Barcelona; fou un viatge infinitament llarc. Quant arribàrem a Manresa es veieren uns drames terribles: veure a les mares pujar al tren i arrancar els fills dels acompanyans i denúncies de desertors; en tota la meva vida no crec que hagi vist tanta desesperació de les mares cridan. Perquè se sol parlar molt de guerra, però la realitat és ben diferenta.

Com us deia, el viatge fou llarguíssim, a totes les estacions les mateixes escenas, però lo que baig veure a Manresa sempre me n'he recordat. A la llarga bàrem arribar a Barcelona en la estació de Magòria i a peu cap a Comandància Militar, en la que hi havia unas llarges cuas de reclutas, però com ja era tard ens en bàrem anar a dormir a una casa que dormírem a terra. Allò a mi ja no emb ba agradar. L'endemà ens presentàrem altra volta a comandància i ja ens allistaren i cap als cuartels de Carles Marx al darrera del parque. Allí ja i havia els altres concentrats. Sé que plovia, menos mal perquè hi havia el perill d'un bombardeix i matarnos a tots perquè érem molts de mils. Llavors al vespre, amb plena pluja, ens portaren a la estació en trens, ahon embarcaríem en trens.

Al arribar en la estació amb ba impresionar al veure tans de trens; ens feren pujar en un d'ells i ens portaren cap a Vic. Vàrem viatjar tota la nit i al mig dematí vàrem arribar a Vic, ens feren vaijar i ens portaren a un comven. Al migdia ja ens donaren ranxo; sé que era horrorós perquè mataven uns caballs mol vells i la carn no es podia mastegar de dura com els cigrons.

¹ No es publica la totalitat de les seves memòries, sinó només la part que fa referència més directament al tema del web.

[...] Però a mi allò ja no m'agradava, amb donava la impressió que la guerra també feia classes, però en cambi a Vic estava ple d'estrangers de totes les condicions socials i al veure allò ja amb tranquil·litat, que eren les columnes internacionals.

[...] Dons com veureu en Ibars no el passàvem malament, ens feien marcar el pas dematí i tarda amb el fússell, que eren els més moderns del món, molt manejables. El mengar era molt bo i la disciplina era molt diferent que la dels feixistes per la sencillera raó que Catalunya el català no estava avasallat per la ignorància per un acomplexament de inferioritat com amb trobaria a Castella, amb uns oficials que ja estarien servits de nosaltres i que estaven avesats a tractar en pagesos de la manera més mediabala, que jo us asseguro que si agúés tornat a viure Cervantes amb el seu Quijote de la Mancha se'n tornaria corrents a la tumba.

Dons bé, en Ibars hi estiguérem uns deu dies més fins que tot plegat tocaren a generala i cab a Mongai caminan tota la nit i plovent, i sé que quant es feu clar ens vàrem trobar a Bellmunt al costat de les trinxeres del front que seria el vint de maig. Allí férem instrucció de guerrilla i fórem al tiro de fusell; el mengar ja no n'hi havia per mala organització i això ja amb desmoralització; després fórem a dormir a dintre de les cases de Mongai, que ja estava abandonat, i pel dematí ja tornàvem a acampar en el carré i el diumenge dia vintidós de maig es comensà un gran bombardeig de artilleria en tot al front del Segre que el soroll era un espectacle impressionant. És a dir, havia comensat dos grans atacs en els caps de pont de Balaguer i Tremp, que allí s'enfilarien de cara a la Vall d'Aran i que arribarien en S. Corneli, S. Maurisi i Bonaigua. Nosaltres perteneixíem a la setanta dues divisió i després la vintidós, en la que hi havia dues famoses brigades que constaban de tres batallons cada una. Eren dels famosos carnicers que l'un es deia Campesino i l'altre el Líster; dons bé, el famós Líster de tantes alabances del advocat Fontrodona de Manresa fou el matarife de la tristament cèlebre posició del Merengue.

[...] Dons com veureu sortin de Mongai ja ens portaven cap al front i abans de atravesar la carenada pasàrem la nit dormint. Sé que els jefes ja foren a veure l'espectacle de la guerra i al mateig tems si podien arraplegar algun desertor i matarlo. Quant se feu clar ens donàrem compte que la cosa anava de serio, ja es comensaven de retirar ferits i també comensaven arribar algun avió, es deixaven tots els equipatges i cap al front l'espectacle era impressionant: tants de camions portant material i nosaltres, formen unes immenses i llargues files de soldats, anàbam marchant a la vista del

enemic, els feixistes, de cara a un sortit del front i ajeputs a terra amb un sol abrasador ens posàrem a esperar, i llavors comensaren a arribar avions dels uns i dels altres i es començà una batalla de aviació i al mateix tems es bombardejaba allà ahon podian.

Jo sé que aquest dia fou molt llarc i serien per les tres de la tarde que quatre homes ens digueren per anar a recollir a un ferit de les líneas, i fórem a recollir al ferit a primera línea i els soldats a dintre de les trincheras sé que ens deian: “cuidado que us mataran”. Però la sorpresa fou gran, i habia un silenci tan grand que no se sentian ni las moscas i al girarnos en darrera ens trobàrem amb més de cinc tanqus descomunals rusos, asaltan per damun de les trincheres, i llavors baig veure els companys del poble, tot ja drets i formats per anar a atacar els feixistes. Tots amb cridaren per més que eren quatre, i sé que els tres moririen en el front de guerra, doncs com veureu es començà l'atac més fort i més sanguinari de la guerra civil. Nosaltres quan arribàrem de portar el ferit ens bombardejaren amb artilleria molt a prop nostre, i en seguida veiérem una columna de camillers i ferits que els portaven en mantes. Allò feia por. Com veureu, els grans atacs sempre els feien amb soldats sense experiència, perquè ja els feian sense preparació perquè com us deia els feixistes eran una verdadera màquina i lo més trist per uns soldats sense experiència fou un verdader bateig de foc i sang.

Doncs bé, aquella tarda se'ns pararia el sol, com diria Josuè de l'antic testament, i la batalla fou amainant a mida que se anava fen fosc, i llavors ens vingueren un grup d'homes ferits i tinguérem de anarlos a acompanyarlos a un poble, que seria Bellmunt. Sé que pel camí ens explicaven el desastre del atac i jo amb vaig sublevar al sentir allò que esplicaven de tans de morts i ferits, i cuant vaig arribar al puesto dels ferits llavors sí que amb doná compte del verdader desastre.

Jo en aquells moments amb trobà amb un desespero, no sabia què fer, si quedarme o marchar; sabia que si marchaba em matarien si m'agafaven, però si em quedava també sofriria molt per res i al final també amb matarian. Però i habia una cosa que és terrible a la hora de la veritat, que era el món feliz de la llibertat; amb pensava que donan uns passos enrera seria lliure, perquè el servei militar el considerava humillant i esclavitzador, i aquesta força de la llibertat amb revelar de tal manera que baig fugir de la guerra com un loco, i corria amb una agilitat que amb menjaba els kilòmetros com si tingués ales. Sé que per la carretera arribaren grans carabanes de coches i jo amb els llums amb guiaba i amb fixsaba amb la estrella Polar, i tot plegat amb trobo amb el canal d'Urgell. Llavors jo baig caminar pel passillo del canal i vingue caminaràs fins

que baig dubtar de mi mateig i llavors amb baig dormir fins que es féu clar; llavors sí que em baig espantar al donarme compte que estava a la vista de tot-hom. Sé que baig quedar petrificat, se'ns poguer donar un pas, amb una por terrorífica pensan que m'agafarien i me afusellarian. És que la desisió era tan forta que ni sé lo que amb pasaba, però jo pensaba que lo milló era tirar endavan i pasi lo que passi.

Sé que amb trobaba al nord de Anglesola, que hi havia una fita, i allí sé que amb baig orientar, que sensillament lo que féu era desorientarme, i no u trobo estrany perquè jo me interesaba en aquells moments era caminar i amagarse a la vegada. Sé que sentia com soldats marcaban el pas, i jo no sé que amb passaria que me anaba directa al perill. I en aquells momens venien dos capitans de cara a mi i jo amb baig amagar en un camp de blat i els baig deixar passar i baig tornar a caminar, i llavors sí que baig passar un mal rato perquè sé que baig atravesar un campament de soldats, i quant l'agué atrevesat ells en miravent i no emb digueren res, i baig anar marchan fins que baig trobar altra volta el canal d'Urgell, i sense veure cap pont llavors sí que emb baig espantar altre volta. Però jo vaig tornar a caminar i enseguida baig veure un pont i la sort que no eran vigilats, el traveso, i llavors sí que vaig tenir por, perquè enseguida vaig trobar la carretera de Tàrrega a Agramunt i era tanta la por que tenia que amb fixà que veia guardians d'asalt a tota la carretera. Sé que emb ficà per unas cassas que després seria el poble de la Guàrdia i unas dones que rentaven roba amb digueren que a mitja hora hi havia Tàrrega. I llavors jo baig entrar en un camp d'olivers i miro pels costats i segurament seria la mateixa por que veié soldats amb fusells que m'empaitaven, i llavors jo emb baig posar a córrer que correràs amb un fatig de mort. No us podeu imaginar lo que és volguer córrer i no poguer, però a l'acabar-se els olivers amb baig donar compte que lo millor fou una pesadilla igual que lo que escrigé Cervantes en el seu Quijote, que els molins eren gegans encantats i les ovelles n'eren soldats.

Dons bé, en aquells momens ja emb baig tranquilitzar al no veure visions extranyes, sempre era una cosa menor que me afectava. Sé que llavors seria per la tarda i veia unas escuadras de avions que anaven a bombardejar i soldats de transmissions que passaben cables per telèfons, i jo anaba marchan pels camps de ordi. I molt lluny veijé un gran campaná i ja emb pensava que seria Calaf i vaig tenir la desilució de ésser Cervera, però jo amb baig conformà de anar caminan i tot plegat baig tenir la sorpresa de trobarme amb soldats de fortificacions i allí sí que emb baig espantar, però també m'en baig sortir, i llavors de cara Cervera.

Baig voltar la ciutat i caminà de cara la província de Barcelona. Jo sé que aquell dia vaig caminar pro molt, vaig fer una barbaritat de kilòmetros de Cervera cap a San Ramon de la Manresana i allí ja estava fosc i llavors sé que baig trucar a una casa de pagès que amb donaren sopar i baig cometre la imprudència de dormir, però sé que eren bona gent i no amb va passar res. A l'acte baig quedar adormit fins al dematí, que tingué un gros susto al trobarme en una situació desesperada com sempre, amb la agraban de tenir un peu molt inflat. Sé que no podia caminar, però jo, pensant amb la gravetad amb què amb trobaba, baig dir a mi mateig: si no et rebentes et reberaran, i llavors amb poso a caminar com si res pasés i cap a Calaf, a una casa que en deian Ferrera. Llavors sí que fou un viatge infernal; el meu cap desveriejava, entre el sol, la sed i el peu inflat només cometia imprudèncias, ja no pensaba amb sobreviure i com un loco baig entrar en la casa amb una frescor que hi habia. Amb donaren aigua fresca i vi fresc i amb baig anar normalitzan; després amb donaren dinar i baig dormir quatre hores fins que emb despertaren i llavors baig comensar el trajecte de Calaf a Santpedor. Se diu deseguida. S'emb feu fosc, baig passar per S. Pere de la Salabinera i la ràdio tocaba la viuda alegre, i llavors veig a passar un tren i sentia els gemecs i ays dels pobres ferits, i llavors baig pensar que ni habia que encara estaven pitjors que jo i que lo que interesaba era sobreviure. I revestim-me de valor baig pensar que lo que interesava en aquells momens era caminar de cara a Santpedor.

Sé que caminava per la carretera perquè era fosc i el trajecte, molt difícil, pensan que si no emb desviava per la part de Camps quedaria tancat en la carretera i llavors m'agafarian, però no sé què pasà però s'emb feu clar enseguida i amb trobo en la carena de Fonollosa i al mateig tems vaig veure Montserrat i no s'abeu la alegria que vaig tenir al quedar ven orientat. I vaig anar caminan, pel camí amb baig atipar de cireres que eren fresces de la matinada, inclús trobaba pagesos que treballavan, és a dir, que la cosa ja habia canbiat. Només faltava com travesaria el riu Cardoner perquè hi podia haber soldats; però jo la meba intenció fou sobretot baijar per la serra de Montcunill i aixís ho vaig fer, anar de cara a la serra de Montcunill. Llavors el caminar ja no era tan pessat perquè amb recordo que habiat baig veure Santpedor, que de totes maneres ja estava ven orientat, i serien per allà les onze del matí quant vaig arribar en el pla de Montcunill, a la altura de Juncadella, i llavors baig comensar a baijar la montanya, que és molt alta, inclús tingué que recular perquè quedava atrapat de esbarzés, quant unas passes més enllà es baixava divinament per una barranca fins que baig trobar una font d'aigua fresca casi en el cap de vall de la muntanya.

Sé que llavors amb baig mirar la palanca per a trabesar el riu Cardoner, però abans hi havia un canal o azequia de la fàbrica de can Canals; baig intentar passarlo i amb trobà que hi havia mig metre de fang hi amb baig espantar altre volta. Llavors no sé com u baig fer que, trobanme en la altre part m'en baig de dret a la palanca creien-me que no passaba ningú i amb trobà amb las dones que anavan a treballar en la fàbrica, però ninguna emb digué res. I llavors trabeso la carretera pujant cap a Basora i justament vaig veure el sr. Ylla, que era capatàs de la carretera de S. Juan, però la meba impressió crec que no emb ba conèixer i a més ell mai en va fer menció de haberme vist.

Sé que llavors, tirant a mà dreta del camí i havia un camp de cibada amb una barraca rodona; sé que emb ficà a la barraca ja tranquil mirant com uns pagesos plegaven trepadella i jo m'els mirava com treballaven amb certa enveja.

[...] Dons, com heu vist, aquella tarda la vaig passar pensant amb la manera amb què podria resoldre aquesta situació de poder arribar a casa sense ésser vist. De primer pensava amagarme en el hort però després baig pensar que lo millor seria anarme amagar en la casa de mas Graner, i quant es ponía el sol vaig córrer de dret cap a mas d'en Fàbrega atrabessan la carretera i cap a la casa de mas Graner. Jo al arribar allí sé que no amb coneixeren de negre; las caras al dormir en el ras es cremen, però al veure que era jo tingueren una gran alegria de haberme salvat de moment d'aquell trànsit!

Sé que baig sopar i a dormir com les persones en un bon llit i a l'endemà ja donaren la notícia a casa, que es quedaren de pedra. Jo si baig estar dos dies en aquella casa baig dormir sempre, menos la hora de mengar, i amb recordo que la tarda feu un temporal i el meu pare va anar a Manresa per veure si jo estava en un hospital, i cuant pujaba correns sé que se anar a resguardar a la mateixa casa en què jo estava, i la sorpresa que tingé fou enorme al veurem que amb trobaba allí bo i sa.

Dons bé, l'asumte de desertor era molt greu perquè en aquells dias sé que es perseguien amb molta sanya i obtaren portar-me en què ma amagués en casa, cosa que jo veia que era un suïcidi per lo perillós que era. Però, què hi farem, a sufrir com emb pensaba.

Dons bé, l'endemà de haber estat en aquella casa el pare anar a llaurar a l'ort i el vespre, carregant ufals de l'hort, amb baig ficar amagat a dintre l'ufals i cap a casa,

que ja m'esperaban, i m'en baig anar a dormir com sempre. I l'endemà amb baig posar la roba neta i amagat a la golfa i el terrat nou mesos sé que duraria aquella situació, nou mesos que serian interminables perquè sé que mai baig ésser tan ben tractat en tot, però la salut baig tenir la sort que era molt jobe i valent, però mentalment baig quedar fet un desastre, perquè sempre pensaba com tindria que acabar aquella situació.

Dons com veureu la vida de un desertor és la més pesada que hi pot haver-hi. No es tractaba de tenir por, sinó que era terror, perquè no tenies cap defensa. Però si la rebeldia et donava un ser aire d'orgull, després quant anaban passen els dies semblava que la situació ja no era tan desesperada. Sé que només esperaba que la guerra no s'estanqués, que los del front no pensessin amb nosaltres en perseguirnos.

Sé que al cap de vuit dies tornaren a atacar en el front de Lleida, no en el cap de front de Balaguer sinó en Serós i Granja Escarpe, ahon desbordaren els pantanos de l'aygue, pantans tots que ja estaven en mans dels feixistes, i aixis, deixan Catalunya sense llum, contraatacaven als republicans ofegan als pobres soldats i al mateig tems destruinlos, els pobres, que quedaven aïslats.

Però aquesta situació no canviaria el meu estat d'ànim, no comprenc com una persona pot resistir sense tornarse boja, però a casa tots feian un esforç perquè a mi no amb faltés res. Sé que amb tractaven com un marajà de la Índia, i al mateig tems sabien disimular la dissor, com era la entrada i sortida de guardias d'asalt i soldats que venian a menjar. Sé que la truja ens va fer onze purquets, que aquella època no anaben cars, i sé que ells mateijos ens els mataven i la mare els gisaba amb una casola ven gran, i sé que aquells soldats s'atipaban a rebentar i sé que jo cada dia mengaba porc. I sé que quant se acabaren els nostres, ells, els soldats, cada dia venien amb el porc perquè la mare en s'el guisés. I això durà mesos en una època que es passaba gana.

Dons bé, seria pel vin de juliol que la guerra es convulsionà amb un gran atac, o sigui, la famosa batalla del Ebre. Una batalla que amb complicà la meba situació perquè sorprengé als feixistes crean un equilibri a favor dels republicans tenin per frontera França, la gran ingcognita, batalla que quedaria estancada cinc mesos en un equilibri de forces sense prespectiva de acabarse, perquè sé que mentres succeïa aquesta batalla i hagué greus complicacions internacionals com fou el pacte de Munic, però és que estaven en una situació que sols Déu sabia com tindria que acabar. Em recorda

que en la batalla del Ebre fou una terrible batalla de desgast posant-se a demanar quintas immediatament perquè tot tenia que sortir de Catalunya, amb la agravant que en Ginebra es formà un comitè de no intervenció i acordà de retirar totes les forces de les columnes internacionals i es retiraren.

Però llavors i vegé una mala fe per part de Franco, que no retira cap alemany i italià, i es podia salvar molt bé la democràcia fent una pau sense vencedors ni vençuts, perquè les guerres civils són unes guerres per fer de [il·legible] a les grans potències, com podia ser Alemanya o Anglaterra, com en aquelles dates digué Churchill referent a la guerra civil. Que sols interessava la autodestrucció com a potència Mediterrània.

També em recorda que Lluís Companys, veient una invasió de dos exèrcits destruïnt i arrasant Catalunya, fou a París per veure una solució per salvar Catalunya, i sé que marxà amb el cavell negre i tornà amb els cavells blancs. Com veureu, la màfia política del capital condemnaria a Companys a mort, com després ho feu el general Franco, que no perdonava a tot polític que no s'aprofités com feu Tarradellas, i menys un home que volia ajudar els ravalers.

Com veureu, en aquella època el temps era interminable, sempre amb una por de mort amb el perill de un registre. Físicament em trobava en casa acompanyat dels teus i no al front solt, sense perspectiva de il·lusió com amb trobo ara, en una illa amb gent nova. Però la batalla del Ebre quedà estancada fins que un dia els feixistes, fent un consell de guerra, acumularen tota la artilleria amb cent metres per rebentar les línies. I la aviació també atacava en el mateix punt rebentant per sota de Pàndols, coronaren la carena dominant tot el front del Ebre i llavors els republicans quedaren desprotegits fent molts de presoners, i al acabar-se la [il·legible] l'exèrcit republicà quedà pràcticament desfeta, que seria ja per finals de novembre, però els que érem a retaguardia o vàiem tot igual que pel mes de maig, que es pararen en Balaguer i Lleida, però en les cases es perderen molts homes que mai més tornarien.

Jo sé que quan vingué l'hivern en l'any trenta-vuit la por feia feredat. Les golfes de casa es feien humides com una presó sense reixes, la moral s'et destruïa al pensar en una guerra sense perspectives de acabar-se. Jo desconfiava del militar perquè les lleis són molt dures i jo havia desafiat una abminstia per anar al front tots els desertors i allò a mi em feia por. Però anà passant els dies fins que el dia vintitres de desembre es començà en els caps de ponts del front de Catalunya la esperada ofensiva trencant el front per Balaguer i Seròs, entre Pineda i Borgas Blancas.

Sé que els combats foren molt durs, però la ofensiva es feia sense problemes. I llavors ja emb baig animar pensan acabar el cautiveri per curts dies. I així fou. Jo sé que cada dia se abançava buit o deu kilòmetres en una enorme cuña en direcció a Santa Coloma de Queralt deixant tot l'Urgell per ocupar, entregan-se sense ni un tiro, i la cuña de Pineda arribar al mar ocupan la ciutat del Vendrell, deixant tancat Tarragona i Tortosa, que també fou ocupat sense ni un tiro.

[...] Dons com veureu les coses dolentes també tenen fi. Seria per allà el dia vin de gener del trenta nou quant a mitja tarde baig sentir el cantar de la primera ametralladora en las serras de S. Mateu i ha tot-hom s'esverar al pensar que el fron ja s'acostava per momens. El pare ja no fou a treballar i per la auvreda ja comensaven a passar soldats a la desvendada, com si en una guerra hi hagués dos tipus de tropa: la incontrolada, que són els primers que s'escapan, i els disciplinats, que sempre estan frenan l'enemic.

Dons bé, els feixistes entraren a Santpedor el dia vinticinco. Com veureu, foren uns dies llargísimos; dos dies avans ja harrbaran a S. Vicens de Castellet, i el dia vintiquatre, pujant per la vora del riu Cardoner i per la carretera de Collbató i Can Masana, asaltaren Manresa, ocupant S. Fruitós, arriban a les quatre carreteras i deixan incomunicat Santpedor. Al deixan-se incomunicats Santpedor fou una sort, perquè i havia una tropa que es dedicaven solamen al robo, pillatje i bandidatje. Sé que es robaren mols animals, però podia haber sigut pitjor si no haguésim quedat incomunicats.

Dons bé, l'endemà al matí per allà a les nou ens vingueren dos soldats per mengar i veiam que no tenian presa per marchar, i al pare va pujar a dalt del terrat i ja va veure en la casa Blanca els soldats feixistes que ya venian. Llavors el pare digué en els dos soldats que els feixistes ja venien, que si volien marchar dintre uns momens ja no hi serien ha tems, i ells digueren que el que els interesaba era entregar-se presoners.

Dons bé, al momen ja arrivaren al poble atacan per sant Françés, per santa Ana i carretera de Manresa; jo no sé com aquells soldats corrian tan, no sé si seria la alimentació, i com sufririen els pobres republicans que tenian que anar descalsos correns perquè no l'atrapés l'enemic saben com no sabia yo perquè volia ser feixista, i no emb donava comte que el ser de dretes era un priblegi social per uns pocs com són els rics i els intellectuals, o sigui un dos per cent, i lo demás tot-hom esclaus de les

santes incelmencias del tems. Com diria el Negus de Abisinia, que després de haber portat tot el diner a Suiza va tenir el descaro de dir que tot eren càstics de Déu.

Dons tornan a lo que us deia, a les deu del dia vin i cinc de gener de l'any mil noucens trenta nou vàrem ésser alliverats pels feixistes de la pesadilla republicana. Enseguida tocaren les campanes, se obriren totes les portes de les cases, tot amb un aire de triumf, amb abrasades i fraternitat amb el poble, un poble conten de alegria.

Jo amb pensaba que seria una ocasió per explotar una pau amb unas ganés de treballar i recuperar un temps perdut. I quant equibocat estava, que me atreví a parlar i estava veien una diciplina que no era una diciplina teutona sinó una horrorosa discriminació.

[...] Les pasaren mol malament perquè foren acusats de lladres, tot perquè els jefes de la tropa que eren els vencedors no tenien altres ideals que el robo de tresors. Dons bé, aquell dia tothom estaven contens menos els que els faltaven els seus, com era que mols marcharen a Castellnou de Bages ahon pasaren molta por per trobarse el bosc i amb cases de camp. Llavors sé que els feixistes que no pensaben en conquestà Castellnou cambiaren tota la estratègia per salvar uns dos cens homes que es trobaven en el bosc, donanse el cas que el dia seguen ja estaven a Balsareny. I aixís es devilità la forta resistència del Castellnou i tot-hom pogué tornar a casa.

I aixís o feren. Al cap de deu dies ens vingeren dos invèsils o ineptes guàrdias civils — dic això perquè encara no sabien lo que volia dir un rabasaire, però sí estaven ben empollats que un pagès volia dir un pobre, o sigui un enemic del règim—, i agafaren a tots els homes que més habien sofert i ens portaren a Manresa com a presoners. Ens enganyaren dien-nos que aniríem a lluitar amb Franco per conquistar Madrid, cremaren els papers i ja ens tingueren agafats.

Sé que ens tingeren uns dies a Manresa i després ens portaren a Cervera. No us podeu imaginar lo que se sofreix quant es cau presoner. Ens ficaren cinc mil homes en una fàbrica de cimen, la gent es morian com moscas abrasats de sed que produïa el cimen, tot-hom amb els llavis tallats. Ens ficaren després en el gran edifici de la universitat, un edifici que per set mil homes era insuficien, sense aigua, brut que apestava, sense vàters, tot anegat de porqueria, tot-hom amb una diarrea imparabile amb sang. Ens posaren a veure aigua de pous terriblement podrida de excremens i gases amb sang i pus de un hospital militar, amb una situació d'asfíxia horrorosa.

Situació que durà casi un mes de sofrimens insoportables, de pors tot-hom n'estaba farçit, degeneran un vin per cent de tifus, haben-hi mols de mors...

[...] Dons com veureu, el dissabte de sant Josep vàrem arribar a casa després de caminar casi dos dias extenuats de caminar. Jo sé que no m'aguantava, sé que volia anar a ajudar al pare en el hort i no podia d'agotat que amb trobava, sempre amb diarrea, sense donar-hi la importància que tenia perquè estava molt malalt però ja lliure de trobar-me en casa. Però la llibertad fou curta: vuit dias justos i ja ens tornan a demanar per anar a servir altra volta de soldats. Una feina la mes ingrata i nefasta que sols serveix per defensar els rics, i només cobraven un ral cada dia i sempre manat. Doncs bé, sé que els darrers de març de l'any mil noucens trenta nou habien d'anar cap a Barcelona per ingresar en una caja de reclutas. Els dematins amb llebava amb un mal de ventre que ni gana no tenia i cap Barcelona; allà sé que ens esperaba una gentada de joven a fer cua. Sé que això era cada dia fins que un dia vàrem ingresar per a marchar en els primers d'abril. Sé que amb destinaren en el [il·legible] de S. Marcial amb uns companys que tindriem que conviure sis anys més de vida.

Dons bé, ens carregaren en un tren de bestiar per anar cap a Miranda del Ebro i de allí agafan un tren cap a Burgos, que vàrem arribar a mitja tarde. Jo amb recordaré sempre que al vaixar del tren uns soldats ja ens digueren ahon anàbem, i nosaltres els diguérem que teníam que ingresar en S. Marcial, i desegida ens preguntaren si teníem diners, i jo els digué perquè me u pregunteu això, i ells amb digueren perquè els cuartels de Marcial són un infern, ahon la vida es fa insoportable. I tingueren raó. Nosaltres, desidits, entrem a S. Marcial, en seguida ents allistaren, ens donaren roba i ens feren dutxar amb una aigua freda casi gelada i aquí som.

Sé que a les set ens donaren una hora de permís, sopà i a dormir. Però amb direu com es durmiria l'un sobre l'altre, mol pitjor que els animals, perquè els animals s'els don un espai que an cambi nosaltres, després de portar molts sofrimens, no tindriam ni la més petita paraule de agraiment i compasió.

[...] Dons com veureu i vaig estar uns deu dies en aquí a Burgos i després ens carregaren en un tren de mercancias i cap a Vargas de Toledo en un Batalló de treballadors. Allà sí que ja vaig conèixer moltes injustícias que es feien en els presoners vençuts, manipulan uns cabos de vara que ja havian sigut criminals amb els rojos con seria matar capellans i gent de dretes, dons heu de entendre que no feien res més que trucà amb una corretja als pobres presos de la manera més inhumana

manats per uns oficials senyoritos que et desconcertava una educació fingida i hipòcrita.

En aquest poble de Vargas no emb desagradava. Sé que ja comensaba a fer calor, ja fregíem fabes tendres que a mi m'agradaven pro molt, i després tenie el poble un aspecte rural i senzill pro molt pobre. Sé que i habia una grosa collita i el sol le va cremar perquè la terra no tenia humitat. Jo sé que l'enyoramen era molt fort, només tenia la obsesió de estar en casa i jo volia recordà aquell tems en què anaba cada dia al mes de Maria i poger cantar amb les noies com feia en el poble, i poger veure un altar ple de flors i ésser bona persona. I sé que un dia a la tarde m'en vaig anar a l'església del poble i baig rebre.

[...] Dons bé, a Vargas sé que hi baig estar tres semanas. I un dematí s'ens carregà en un tren de mercancías i cap a Madrid en un barri entre el Manzanares i carretera de Extremadura a tapar trincheras en la que hi vàrem estar pocs dias. I en seguida altra volta ens carregaren i cap a l'Escorial. Allà en el Escorial i vàrem ser fins que es baren llicensiar les primeres quintas que ja seria en el deu de juny. Jo sé que aquí en el Escorial mi trobaba molt bé perquè el poble era molt interesant. Sé que hi habia molt de llet de pot, sucre i chocolate cuant en tot Espanya es pasaba fam. La diarrea ja s'emb va curar amb els cambis d'ayguas, perquè per ser les ayguas eren mol bones, i uns climas com eren els del Guadarrama eren marebellosos, principalment en el mes de maig. Després baig visitar el monastir i la 'casita' del del príncipe, verdaderas joyas nacionals. En el monastir baig observar que en Espanya els reis disposaven de tot el patrimoni nacional i encara es comportaven de una manera despòtica.

[...] Dons bé, en el dia desfile de la victòria, cuant seria per allà la mitja tarde, pasejant-me en el recinte del Escorial sentat al damun de una pared, sento parar de sobte una carabana de cotjes i cuand fou la meba sorpresa que en ella i bajaren el general Franco i tots els demás generals de més rango que hi habia. Sé que els baig saludar i ells també amb saludaren, i sé que tingeren que corre perquè es posà a ploure molt fort. Com veureu, és una llàstima com es compagina la religió d'uns pocs amb la tortura moral d'un poble. I jo pensaba, serà posible que Déu ens dongui aquestes probes com és que un general ens el posin com una Judas Macabeo i tu tinges de veure al rebés de la moneda com si fosis aquella rama seca que el general Franco com a bon podador no et tindria que podar [...]

Dons, com veureu, en el Escorial els presoners s'els feien treballar molt i menjar molt poc. Aixís era la dieta que ens donaba Franco: els soldats de aviación menjaven per set pesetas; els de artilleria, per sis pts.; els de infanteria, per cinc pesetas, i els que tenian que treballar com a presoners, només deu rals. Jo crec que no ens hem de extranyar que les coses no anessin bé en Espanya.

Dons, com veieu, l'estada en el Escorial fou curta, i de allí cap a Madrid, en el mateix lloc en la carretera de Extremadura Manzanares per arreglar una via de carril de Manzanares a Cuatro Vientos que seria del deu de juny a primers de juliol, o sigui tot un més. Però quin més! Jo crec que fou una altra eternitat com seria el camp de concentració de Cervera. Jo, en tenir llibertat per ser soldat escolta, encara amb baig salvar, però els presoners allò fou una verdadera tragèdia, perquè s'els mataben de fam. Jo sé que el cafè era aygua pura.

[...] Dons bé, llavors quant seria la meba grand sorpresa al veure al final de la profesó veure el general Franco vaig tàlem monopolitzan tot el protagonisme de la profesó. Llavors sí que amb baig donar compte que ja habíem caigut en unas de les dictaduras catòlicas més nefastas, ahon sols ens dominarien uns senyors pallasos com és en Tarradellas, aprofitats i comedians polítics, quedant en ridícul uns homes com el meu pare que es creia que tot-hom aniria amb el cor en la mà.

Dons tornan a lo dels presoners, acabà amb un desastre als darrers dies, que seria a primers de juliol del any trenta nou. Tots quedaren esqueletos, comensan al període més tràgic, o sigui s'els inflaba el ventre d'una manera alarman de resultes de la grand diarrea, habenti malals cridan dia i nit.

[...] Després un dia prenen un cafè en la plaza o gran mirador del Tajo, que té una vista immensa, ens trovarem de sopte una parada de cotxes i ens trovarem amb la gran sorpresa de trovarnos amb el conde Ciano, ministre de negosis estrangers de Itàlia. Dons bé, en aquells tems sé que es donava molt culte a la personalitat. Sé que en seguida sa organitzar com un llampec tots els falangistes una manifestació fen un alard de organització. Jo en aquells moments vaig pensar no podria succeir amb el treball i amb nosaltres tan bell model de ordre. Per què en Franco no ens podia donar una espurna de confiança i no matar-nos de pena veien que perdíem una juventud que mai més la veuríem? I encara això no era lo pitjor, sinó al veure que no s'ens tindrie per res.

[...] Dons aquells dias que varen estar en Aranjuez ens trovàrem amb un inciden molt greu amb què la meba salud mental s'amb danyar. Resulta que una patrulla d'escoltas jugant amb els fusells un se li disparar i va matar a l'acte el seu company destrosan-li el cor en una bala explosiba de un fusell rus. Dons penseu que amb vingué una tristesa d'aquelles que no es poden suportar, fins que l'u de abril ens trasladaren a Sigüenza. Dons bé, cuand marchàvem de Aranjuez ja emb semblava que ens anaben cap a casa, o sigui cap a Catalunya. Sé que férem el viatge a la nit i tot plegat a les set del matí el tren s'ens para i ens deixa a Sigüenza. A arribar a Sigüenza sé que feia un fret que pelava, perquè heu de entendre que ens trobàvem a sobre noucens a mil metres sobre el nivell del mar. I nosaltres se corriem cap a buscar pa, i sé que ens trobàrem que es venia un pa molt bo. Després sé que també hi havia una carn de xai que es diu que és la millor de Espanya, i ha més es don la coinsidència de ésser una ciutat mot bonica, amb un castell, una catedral, amb unas ayguas bonísimas. És a dir, tot magnífic menos la llibertat de no poger estar en casa, obseció aquesta que només feia que perjudicarme.

Dons sé un cop vaixàrem del tren ens en anàrem a un poblet que es deia Moratilla de Henares, poblets preciosos plens de pa i amb molts ramats. Llàstima de ésser uns pobles en camí de dasaperéixer, perquè tot es feia amb petita escala. I lo més greu, sé que amb miraba un pare i fill que vivien tranquils i robustos i tot plegat se'els emporten tots dos cap a un batalló de treballadors. I com ells, mols d'altres. Voleu més misèria i descaro que això, quedan només que dones? Voleu guerra més estúpida que veure que tots els espanyols hi posarem la sang i que el general Franco hagués de pagar deutes a ferrocarrils total per enriquir més les fabuloses fortunes dels Oriols i Urquijos

[...] Dons bé, a casa meba de Santpedor les coses seguien el seu curs. El meu pare es tenia que espavilar de la manera que podia i, és clar, el meu germà, el Cintu, tenia que fer la primera Comunió i jo encara no havia estat més a casa del dia que vaig sortir de casa. I la meba mare, plena de coratje, amb va venir a veure a Sigüenza i a més per a parlar amb el jefe per si podria anar de permís uns dies. I sí, sí, s'emb va concedir uns vuit dias de permís a casa molt bé; jo, molt content, però ja sabeu lo que significava viatjar amb tren en aquella època, és increïble.

La meva mare aquell viatge sé que li va agradar molt, estava molt contenta, però jo no emb podia pas pagar un billet de tren amb diners que el meu pare no es podia pas guanyar, i sé que tenies que viatjar com els pàrias. Vergonya per els espanyols perquè

els que tenien els billets pagats i encara els donaven crèdits eren els alferes probisionals, maffia predilecta de Franco.

Dons, com jo esperaba, vaig arribar a les quatre de la tarde i el meu germà ja havia fet la primera comunió. Sempre emb recordaré de la mirada que el pobre emb donà, perquè de fet ja no emb coneixia. Serà posible que els homes de tercera clase ens hagésim de trobarnos aixís?

[...] Dons, com veieu, de Moratilla de Henares ens portaren al castell de Sigüenza, castell molt desmantelat i ruïnós. Castell que per la guerra civil pasará a la història ahon i hagué grans batallas entre feixistes i rojos, un sector molt estratègic ahon es dominava tota la probincia de Sòria i punta de llança per atacar Zaragoza, però també molt vulnerable, ahon el heroisme personal com feu un noiet que agafà una bandera feixista i, enfilanse pel paralams de les torres de la catedral, posà la seva bandera.

[...] Com veieu tots els homes de aquella època molts s'hagueren pogut alliverar de mols sofrimens que s'ofriren. Principalmen, lo ques referia que mols eren bons, però humillarse davan de un capelà o fer la rosca o soborno amb un jefe militar, els pobres, que érem tots, ens revelaven davan de la humillació. I Franco si justificava com si aquella situació fos un càstig de Déu, com se justificava el general Judas el Macabeo.

[...] Dons en aquell tems primaverl del curanta fou un tems que no la passàvem malament. Sé que mengàvem bastan bé dintre lo que calia, molta inactividad, i sé que ens passejaven cada dia; fins i tot ja viam películes de cine. També sé que casa ja m'enviaren els primers diners perquè pogés tenir lo més necesari; de lo demás, molta tristesa, perquè no sabia distreurem. Amb una timides casi a la idioties, perquè sé que en tot arreu es feien pecats de concupiscència, però en cambi cuant veias super pàters dels cordonets i les sabates lluentes amb cafè i tot que veneien els avions que bombardejarien Tarrasa i Sabadell i aquelles homilies que nosaltres, sent forasters, ens deian que érem les rames seques que es tenian que tallar. Te obligaven a tragarnos la santa voluntat de Déu, és a dir, tot eren càstics de Déu, com si Déu fos el protagonisme de unes calamitats que ningú les desitjava i en cambi tenir un super pàter en el batalló i no haberli vist mai la cara per donar-nos unes paraules de consol. Perquè el que interesaba a Franco era que els pàters fossin només per la família dels senyorets coronels, com si fossin els terratinens de Espanya que saven alternar la gamberreria dels títols de caballero amb el sant Rosari i les dames de la caritat.

[...] Jo emb recordo que el dia vint de juny, mentres que passejavent per Guadalajara, que era amb un diumenge, discutien uns soldats que sabien per mediació de cònsuls que els alemanys el dia vintiu es llançarian amb tromba a Rússia. I aixís fou. Jo sé que llavors tingué un grand disgust perquè ja no aniria més a casa; és a dir, que seria cuestió de portar altre vegada bois i cabras amb la agravan que el boví ja portaba el microbi del tifus, o sigui la pesta tifodea. Que sols un miracle de Déu, Franco acabaria amb tots els pobres, ideal preclar de un grand geni. Que lo que no haurien lograt els canons un simple boí que en deian vert, això sí que fou un miracle de Déu, perquè els soldats, o sigui els que érem els pobres soldats, teníem que morir tots.

Dons bé, sé que de Guadalajara, que era el vintiu de juny de l'any cuaranta u, ens portaren a Sigüenza, i de Sigüenza a Teruel, i de Teruel a Albarrazín. Emb recorda que fou un viatge gens agradable perquè no ens teníen moltes atencions. Traslados a Tarragona i después de Teruel a Albarrazín a peu, que emb recorda que arribaren extenuats. Jo amb recordo que a Teruel i habia dos santpedorencs que treballaven en calitat de presoners. També en Albarrazín com en Teruel es cometien greus injustícias: presoners que tenien que desertar juganse la vida perquè i habia escoltas verdaders monstruos humans, situacions aquestas desconegudas pels espanyols.

Jo sé la grand injustícia de sers moralistas, superdotats, escritors gamberros que quant ens explican les matanzas de Dachau Matthausen, etc. etc. quant no han vist aquets srs. veure dormir seixanta homas amb curanta metros cuadrats, morinse de dos a tres homes diaris igual que els pollets apilats ofegats pel mateix anídrit carbònic entran per la matinada, amb una pudó que apestaba. I no parlem dels camps de concentració de S. Marcos de León i el de Alicante, verdaders cementiris humans i verdadera vergonya per els espanyols que, com diria Franco, érem el model i reserva espiritual de Europa.

[...] Dons ja veieu la vida que passàbem en Albarrazín, fins que un dia de febrer de l'any mil noucens curante dos ens trasladaren a Miranda de Ebre, ciutat molt bonica, de molta activitat laboral, grand centre de comunicacions. Ja semblava que tot cambiaria. Sé que un cop arribaren en Miranda de Ebre ja emb baig trobar amb un amic del colégi dels germans de les escoles cristianes que era el Josep Ballarà. Dons sé que es tractave de vigilar un camp de concentració de Miranda de Ebre, un camp que hi habia més de mil cinc cens extranjers de totes les nacions extranjeres, però principalment la majoria polacs. El cambi de vida fou espectacular, sortírem de Albarrazín amb camions cuand encara hi habia mig metre de neu, sé que amb el

camión només podíem pasar amb la trilla justa cap a Teruel i de Teruel cap a Zaragoza. Allí dormiren i el dematí agafàrem el tren cap a Miranda de Ebre. Emb recordo que pel camí només es veia joven que tots ingresaven de soldats, quedan tots els pobles buits de joben. No comprenc la discriminació que s'ens feu que després de haber jurar una bandera no teníem el dret de viure com els espanyols. Jo sé que Franco li era molt còmode tenir un milió d'homes a la misèria cuant uns asquerosos propietaris ens feian uns grans camps de lletias, però res més que lletias, que el Franco se les pagaba al senyorito i els molt gamberros deien que salvaven la pàtria, com també ens donaven les faves seques com si fósim animals. Però no s'ha acabat aquí, després ens vingeren soldats de la nostra edad desafectes del règim, o sigui se es tenien que d'estintoxicar tot perquè tingueren la desgràcia de haber estat a França maltractats de la manera més inhumana; inclús sé que tots deliraven la sort dels animals, i tot perquè llavors i habia la costum de donar la mateixa cantitat de menjar en doscens guàrdias que en dos mil homes que hi habia a dintre en el camp.

[...] Dons ja veieu quin pervindres tenien els estranjers, prinsipalment els jueus, raça orgullosa; però en cambi en Miranda de Ebre no ens donaren problemes com donarian a Hitler per ser una raça despreciabile de senyoritos mal criats fruit d'un Kaiser que era el emperador de Alemanya, igual que ens feu i ens fa l'exèrcit espanyol criant també aquesta raza de pribeligiats i escollits del Sr. Franco. I la santa mare iglesia només veu la maffia del misalet i pàters espirituals dels cordonets i les sabates lluentes, verdadera plaga de rates per a matar pobres.

Dons, com veureu, en Miranda de Ebres a mida que transcurria el tems sé que hi estaba bé, ja comensaven a conèixer els diumenges. Sé que hi habia una banda de músics de lo millor que he vist i sentit mai, i habia per director un jueu; dons bé, els diumenges ens deian misa i després tocaba la banda que donava gust, i després un bon dinar que no hi faltaba res, però no pels que estaban a dintre el camp, i per la tarde sé que tots ens anabam a pasegar i esperant que les coses se ens arreglesin, perquè ja anàbem pels cinc anys i encara el més calen era en la aigera.

[...] Dons bé, en Miranda de Ebre sé que tinguérem molts aconteixemens, com era que un dia tingérem un motí, o sigui que més de mil homes s'ens sublevaren contra nosaltres, però davant de una carga de tots els guàrdias no pasar res. Sé que fou un moment de tensió i al mateix tems de serenitat al no disparar ningú, perquè amb recorda que per culpa de dos alcoholics i podia haber una horrorosa massacre.

També emb recordo que ja amb llicenciàvem i es casar la meva germana Llúcia, i no emb dejaren anar a Santpedor per retrasanse la llicència, que no era tal llicència lo que se ens donave, si no un permís indefinit per donarme un gros disgust demostrantme que nosaltres emb de tenir confianse amb l'exèrcit però lo que són ells no ens han tingut mai o no ens tingueren confiansa amb nosaltres.

[...] Dons penseu que era lo que més me marabellaba i me extasiava miran aquella inmensa plana que arribaba fins a la serra de Reinosa, amb una temperatura agradable de prat com si et trobessis a la Seu de Urgell. Dons penseu que aquestas pasejades te ajudava ha pasar el tems de una manera més agradable, perquè en el camp de concentració ja no mi trobaba tan bé, pensan i enyoran un dia de demà que mai arribaba. Fins que un dia ens digueren que ja ens donarien permís indefinit, però resulta que primer marchà a casa la quinta de mil noucents curanta i nosaltras teníem que esperar un mes més tard. Dons penseu que el rader mes fou interminable, per arribar el mes de juny, però al arribar dos dias abans per anar a casa resultta que ens donaren un mes de més donanme uns dels disgustos més grosos de la meva vida, perquè emb de entendre que quant arribaria a casa et trobarias sense ofici ni benefici, és a dir, que tindries que ser un desgraciat tal com emb pensaba que pasaria.

Dons sí, un dia de juliol del any mil noucents curanta dos ens dejaren anar a casa; jo sé que feia molta calor i ens quedàrem a dormir a Zaragoza. El viatge fou molt bonic, ple de ilusió i de tristesa, amb recordo que pel camí no més sentias a cantar que cigalas i sé que només pensabas què se n'han fet de aquells noiets que sortírem de casa feia cinc anys i aquell sol tan fort que feia a La Sentiu?

[...] Dons, com veieu, sense córrer, el dia dotze per la tarde vàrem arribar a les cinc de la tarde a Santpedor. Sé que a la font de S. Antoni vaig anar a veure un trago d'aigua i amb trobo amb la meva tia Antònia de cal Ginebra, i la pobre s'em posa a plorar perquè se li va morir al fill a la guerra. Arriban al poble sol sense pena ni glòria com si tornés a néixer d'un somni veien las mateixas cases i la mateixa gent però tot cambiat. Sé que obro la casa i ensegida amb vingué un cop de terror pensan ara aquí amb veuran? I després baig pensar que ja sa acabat la guerra en Espanya? I de cop pujo a dal a les golfes per veure si emb persegien. Sé que de cop amb vaig treure el caqui, tanco la porte i cap a l'hort. Sé que estaba boig de alegia al pensar que no estabas lligat per cap diciplina; amb recordo que ni sabies caminar i pensaba serà posible que s'hagi acabat la guerra?

[...] Dons bé, com baig dir, tanco la porta i men baig a l'hort. Era una finca que té una hectària. Sé que aquell dia era una marevella de bonic, tot estava ple de vinya i presegers amb plena producció, i, és clar, cada dia els de casa anaven a ajudar a collir els présecs que hi havia perquè aixís el pare no tingués que treballar tan, com era cuidar les patatas, tomaqueras i tot el que hi havia. Era tanta la feina que tenia el pare que, estan agotat de tan de treballar, al saber que jo no amb llisenciaben el pobre va recórrer per Barcelona per veure si havia alguna solució perquè jo pogués anar a casa i li digueren que no podia ser. I llavors es casà la meba germana i el pare, avorrit, es posar a l'hombra de la barraca de desesperat que estava. Dons bé, quant baig arribar a l'hort amb recordo que ja ni emb podia dir res. Sé que estava tan disgustad i conten a la vegada que si hagués sigut una dona hagera reventat a plorar. Però no, ensegida ens posàrem a la feina perquè sé que també hi havia la mare, la meba germana i demès personas que no vull contar per delicadesa. I sé que pujàrem a peu perquè el carro sempre anabe ple de fruita com cade dia. Al arribar a casa, a la entrada ja estava ple de gent per compranse la fruita, que sé que era molt bona. Jo sé que estava conten pel negoci de la agricultura, però jo ignoraba que dintre aquesta tranquilidad filosòfica i tenien una guerra sorda, perquè no us cregeu que Franco ens dexés anar a casa perquè estiguésim feliços, si no tot el contrari, era un odi amb profunditat perquè acostumats en estar en l'hombra ens reventésim amb el sol dels tres mesos d'estiu per veure si ens poguésim morir d'una vegada. Dons sí, ja estava a casa tranquil, però l'endemà ja tingué que llebarne molt dematí per anar a carregar guixas.